

EHLİ SÜNNET KAVRAMI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Halife KESKİN*

Bilindiği gibi Ehl-i Sünnet tabiri “*Ehlu Sünneti Rasulillah ve Cemaati’l-Ashab*” kavramının kısaltılmış şeklidir.¹ Burada din ile ilgili itikadi ve ameli hususlarda peygamberi ve sahabeyi takip edenler anlamı vardır. Bu tabir Haricilik, Mu’tezile ve Şia gibi değişik iddialara sahip yeni mezheplerin çıkış sürecinde mezhepleşme süreci dışında kalan Müslümanların genel tavrını ifade etmektedir. Bu anlamda Ehl-i Sünnet bir mezhep ya da kendi iddiaları olan bir ekol değil; Kur’an ve Hz. Peygamber (sav) tarafından bildirilen hakikatleri olduğu gibi kabul eden ve belli bir dönemden itibaren de bu hakikatlerin makul olduğunu göstermeye çalışan bütün Müslümanları mefhumunda ifade eden bir kavramdır.

Bu nedenle, günümüzde bazı yazılarda bu mefhumu ifade etmek için sıkça kullanılan “*ortodoksi*” kelimesinin ciddi bir anlam kaymasına sebep olacağını düşünmekteyiz.

Herhangi bir kültür ya da bir ilimde ıstılah haline gelmiş olan kelimeler üzerlerinde başka bir kelimenin taşınması güç ve bazan imkansız olacak kadar ağır manaları taşımaktadırlar. Bu açıdan bunların bir dilden diğer bir dile tercüme edilmeleri halinde bir teşabühu yanlarında götürmeleri de kaçınılmaz olacaktır.

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı.

¹ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi Giriş*, İstanbul 1991, s. 109.

Dillerin ve kültürlerin birbiri ile etkileşiminin temelinde bu güçlük yatmaktadır. Eğer bir kavram için tam karşılık bulunamıyorsa onu olduğu gibi almaktan başka çare yoktur. Herhangi bir dini kabul etmiş olan kavimlerin kendi dilleri ile ifade etmekte güçlük çektikleri mefhumları olduğu gibi dillerine aktarmalarının sebebi de budur. Çünkü her din ve kültür kendi mana zenginliğini ancak kendine ait olan ve onlara yüklediği yeni manalarla zenginleştirdiği terimler aracılığı ile nakledebilir.

Bu açıdan bakacak olursak, İslam tarihi içinde, herhangi bir sapmayı kabul etmeyen ve farklılıklarına rağmen temel inanç esaslarında müttefik olan ümmetin tamamını içine alan Ehl-i Sünnet mefhumunu özel bir isim haline gelmiş olmasından dolayı herhangi bir dil veya kültüre ait başka bir mefhumla karşılamak çok zordur. Hele bu kelime arkasında başka bir inancın özelliklerini ve başka bir kültürün tartışmalarının derin izlerini taşıyorsa artık bu imkansız hale gelecektir.

İşte diğer bütün İslami kavramların olduğu gibi İslâmî bir fikri bir yolu ya da itikadi bir mezhebi ifade için batı kültürüne ait ve onun izlerini taşıyan kelime ve kavramların kullanılmasını doğru bulmuyoruz. Bu sebeple Ehl-i Sünnet tabiri -ki, tarih içinde Kitap ve Sünnete bağlılık açısından birçok farklı görüşü reddederken; insanın siyasi otonomluğunu kabul etmekle de Şîa gibi bunun insanüstü olana havalesini iddia eden fırkalardan farklı olarak bütün ümmeti kucaklamış; içinde, temel inanç esaslarından sapmamış olmak kaydıyla birçok farklı kanaati barındırabilmiş bir mefhumdur- başka bir kelime ya da mefhumla karşılanamaz.

Bu mefhumun Hıristiyan batı kültürüne ait olan ortodoks² kelimesi ile ifade edilmesi ise tamamen imkansızdır. Ehl-i Sünnet mefhumunun tercüme edilemez yoğunlukta bir terim olduğunu bir yana bırakacak olsak bile bu kelime, kendi tarihinin ona yüklediği İslam dini ile bağdaşamayan birçok manaları taşımakta olduğundan dolayı da mezkur vazifeyi ifa edemeyecek bir durumdadır. Ortodoks

² Ortodoksluk için bkz.: E. Royston Pike, *Dictionnaire Des Religions*, (tr. Serge Hutin) Paris 1954, s. 237-8; Albert M. Besnard-Olivier Clémen-Roger Mehl, *Hıristiyan İlahiyatı*, Çev.: Mehmet Aydın, Konya 1983, s. 47-88.

terimi her şeyden önce bin küsur yıllık bir geçmişin ona yüklemiş olduğu manaların taşıyıcısı durumundadır.

O üç büyük Hıristiyan kilisesinden birisi olan doğu kilisesinin adıdır. Roma İmparatorluğu'nun merkezi, Roma şehrinden İstanbul'a m. 330 yılında nakledildiği zaman dünyevi iktidardan uzak kalmış olan Roma Patrikliği bunu telafi etmek için olsa gerek, kendisinin bütün hıristiyan aleminin dinî ve ahlakî en büyük merkezi olduğu iddiasını ileri sürdü. Bu bir anlamda eskiden yakın olduğu imparatorluk merkezinden uzak kalmanın getireceği ikinci plana atılma korkusuna karşı bir önlem olarak da düşünülebilir. Bu iddia doğulu hıristiyanlar tarafından asla kabul görmedi.

Siyasî olarak değerlendirilebilecek bu anlaşmazlığı daha sonra doktrinal anlaşmazlıklar da izlemiştir. Biz burada bunları ortaya koymayacağız. Ancak bunlardan bir tanesi ayırımı kesinleştirdiği için zikredilmeye değerdir. Bu da 1054 yılında Roma'nın ortaya attığı Kutsal Ruh'un babadan olduğu gibi, oğuldan da çıkacağı doktrini idi. Halbuki doğu hıristiyanları Kutsal Ruh'un sadece babadan çıkabileceğini savunmakta idiler. Bütün bu anlaşmazlıklardan sonra 1204 yılında batılı Hıristiyanların Müslümanlar üzerine yaptıkları haçlı seferlerinden dördüncüsünde İstanbul üzerine de yürüyerek burayı istila edip yağmalamış olmaları iki taraf arasındaki ayrılığı, tam bir düşmanlığa döndürmüştür.

Ortodoksluk temel olarak Kitab-ı Mukaddes ve ilk yedi konsülün³ kararlarına dayanmaktadır. Bu açıdan onlar, kendilerini doğru doktrin sahipleri olarak görürler. Çünkü Hıristiyanlıkta inanç esaslarını belirleme ve onları dile getirme konusunda bir araya gelebilecek ve kesin karar verecek hiyerarşik bir yapı mevcuttur.⁴

³ Ortodoks imanının belirleyicisi olarak kabul edilen yedi konsül ile ilgili olarak bkz.: Olivieri Clément, "Ortodoksluk Mezhebi", *Din Fenomeni*, Çev.: Mehmet Aydın, Konya 1993, s.200-204.

⁴ Norman Calder, "İslam Ortodoksluğunun Sınırları", (ter.: Muammer İskenderoğlu), *Marife*, yıl: 3, sayı: 2, güz 2003, s. 198.

Mezkur mefhumun kendi tarihi vetiresi içinde yüklenmiş olduğu bu manalardan sarf-ı nazar ederek ortodoxie terimini tek başına mücerret bir kelime olarak ele alacak olursak "*Ehl-i Sünnet*" mefhumunun ihtiva etmekte olduğu manaları ifade edememenin ötesinde bir de kelimenin kendi tabiatından kaynaklanan mahzurlar vardır.

Bu kelime, belirli bir otoritenin (ister ortodoks kilisesi olsun, ister katolik kilisesi olsun) ilahî olduğu fikrini ta başından beri kabul etmekte olan ve bu otoritenin asla yanılmaz olduğunu da seslendiren bir kültüre aittir. Bu açıdan kelime, bu belirli otorite tarafından mutlak olarak gerçek kabul ve ilan edilen ritüel ve doktrinleri ifade etmektedir. Şu halde bu fikir aynı zamanda bir "*heterodoxie*" tedayisini de kendi içinde taşımaktadır. Meseleye bu açıdan baktığımızda da yine bu kelimenin, Peygamber'in bile bazan yanlış yapacağını -gerçi bu Allah tarafından tashih edilmektedir- kabul eden ve dünyevi masum bir otoritenin varlığını reddeden İslam kültürü içinde bir yere yerleştirilmesinin imkansız olduğu ortaya çıkacaktır.

Ortodoxie kelimesinin Ehl-i Sünnet mefhumunu karşılayamayacağı ile ilgili olarak yaptığımız tahlili burada yazının hacmi açısından sınırlamak durumunda kalıyoruz. Burada mesele iki açıdan kısaca ele alınmaktadır. Birinci olarak ortodoks kelimesinin belirli bir kültür ve tarihe ait olduğundan dolayı kazanmış olduğu ıstilahî manası itibariyle böyle bir vazifeyi yüklenemeyeceği; ikinci olarak ise mücerret kelime olarak dahi ihtiva ettiği manalar itibariyle birçok yanlış anlamayı da beraberinde taşımakta olduğudur. Öte yandan Ehl-i Sünnet mefhumunun kendi mana zenginliğinden yola çıkarak da bu intikalin imkansızlığı rahatlıkla ortaya konabilir.